Tadqiqot.uz

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

# ЎТМИШГА НАЗАР

9 ЖИЛД, 11 СОН

## ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

ТОМ 9, НОМЕР 11

## LOOK TO THE PAST

VOLUME 9, ISSUE 11

ТОШКЕНТ-2026

ЎТМИШГА НАЗАР | ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ | LOOK TO THE PAST
№11 (2026) DOI http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2026-11

**Бош муҳаррир:**
**Главный редактор:**
**Chief Editor:**

**Муртазаева Рахбар Хамидовна**
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

**Бош муҳаррир ўринбосари:**
**Заместитель главного редактора:**
**Deputy Chief Editor:**

**Джураева Нилуфар Далибаевна**
тарих фанлари номзоди, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

## ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

**Бобожонова Дилором Бобожоновa**
*тарих фанлари доктори (DSc), профессор, Ўзбекистон жаҳон тиллари университети*

**Юнусова Хуршида Эркиновна**
*тарих фанлари доктори (DSc), профессор, Ўзбекистон Миллий университети*

**Бурдиашвили Майя**
*тарих фанлари доктори (DSc), Телави давлат университети*

**Кожакеева Ляззат Темировна**
*тарих фанлари доктори (DSc), доцент, Хотин-қизлар давлат педагогика университети*

**Аминова Азиза Марксовна**
*тарих фанлари доктори (DSc), доцент, Навоий давлат педагогика институти*

**Ульжаева Шохистахон Мамажоновна**
*тарих фанлари доктори (DSc), Тошкент ирригация ва кишлок хужалигини механизациялаш мухандислари институти Миллий тадқиқот университети*

**Худайқулов Тулқин Дўстбобоевич**
*Тарих фанлари доктори (DSc) Шаҳрисабз далат педагогика институти*

**Теймураз Ахалмосулишвили**
*тарих фанлари номзоди, профессор, Телави давлат университети*

**Джоробекова Айнур Эшимбековна**
*тарих фанлари номзоди, профессор, Қозоғистон дипломатия академияси*

**Ғоффоров Шокир Сафарович**
*тарих фанлари доктори (DSc), профессор Самарқанд давлат университети*

**Эргашева Юлдуз Алимовна**
*Тарих фанлари доктори (DSc), профессор, Қарши давлат техника университети*

**Халикова Раҳбар Эргашевна**
*тарих фанлари доктори (DSc), профессор, Тошкент давлат техника университети*

**Ишанходжаева Замира Райимовна**
*тарих фанлари доктори (DSc), профессор, Ўзбекистон Миллий университети*

**Эшов Боходир Жўраевич**
*тарих фанлари доктори (DSc), профессор Қарши давлат университети*

**Маҳкамова Надира Рахмановна**
*тарих фанлари доктори (DSc), профессор, Тошкент ахборот технологиялари университети*

**Кебадзе Мадонна**
*тарих фанлари доктори (DSc), Телави давлат университети*

**Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна**
*тарих фанлари доктори (DSc), доцент, Нукус давлат педагогика институти*

**Мустафаева Нодира Абдуллаевна**
*тарих фанлари доктори (DSc), Ўзбекистон Фанлар академияси*

**Ерметов Аваз Абдуллаевич**
*тарих фанлари доктори (DSc), профессор, Ўзбекистон Миллий университети*

**Ковалев Борис Николаевич**
*тарих фанлари доктори (DSc), профессор Санкт-Петербург Тарих институти*

**Кобзева Ольга Петровна**
*тарих фанлари доктори (DSc), профессор, Ўзбекистон Миллий университети*

**Ауанасова Алима Мусировна**
*тарих фанлари доктори (DSc), профессор, Қозоғистон давлат тарихи институти*

**Бегалинова Калимаш Капсамаровна**
*фалсафа фанлари доктори (DSc), профессор, Қозоғистон Миллий университети*

**Тожибоев Музаффар Турдибоевич**
*тарих фанлари доктори (DSc), профессор, ИИВ Академияси*

**Алиева Лале**
*тарих фанлари доктори (DSc), Озарбайжон давлат университети*

**Саипова Камола Давляталиевна**
*тарих фанлари доктори (DSc), доцент, Ўзбекистон Миллий университети*

**Исмаилова Алмаз**
*тарих фанлари доктори (DSc), Доғистон мустақил университети*

**Иноятова Диларам Маниглиевна**
*Тарих фанлари доктори (DSc), профессор Ўзбекистон Миллий университети*

**Тўхтабаев Аъзамжон Шарипхўжаевич**
*тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), профессор, Наманган давлат университети*

# ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ | РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ | EDITORIAL TEAM:


**Курбанов Бахтияр Журабаевич**
*тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD),*
*Наманган давлат университети*

**Дорошенко Татьяна Ивановна**
*тарих фанлари номзоди, доцент,*
*Ўзбекистон Миллий университети*

**Бабаджанова Нодира Абдуллаевна**
*тарих фанлари номзоди, доцент,*
*Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети*

**Рахмонқулова Зумрад Бойхуразовна**
*тарих фанлари номзоди, доцент,*
*Ўзбекистон Миллий университети*

**Исаков Бахадир Нигматуллаевич**
*тарих фанлари номзоди, доцент,*
*Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети*

**Аббасов Беҳзод Бахтиёрович**
*тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент,*
*Наманган давлат университети*

**Одилов Аброр Анварович**
*тарих фанлари доктори (DSc), доцент,*
*Ўзбекистон Миллий университети*
***Масъул котиб***

**Ширванова Тарана Амирага кызы**
*тарих фанлари номзоди, доцент,*
*Азербайджон давлат иқтисодиёт университети*

**Алимардонов Отабек Қудратович**
*тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доценти*
*Ўзбекистон Миллий университети*

**Каримжонов Жасурбек Мухторжонович**
*тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD),*
*Ўзбекистон Миллий университети*

**Толибоева Нодира Одилжоновна**
*тарих фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон жаҳон тиллари университети*
***Масъул котиб***



Page Maker | Верстка | Саҳифаловчи: Xurshid Mirzaxmedov

**Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz**
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: http://www.tadqiqot.uz/; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

**Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz**
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: http://www.tadqiqot.uz/; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

# МУНДАРИЖА | СОДЕРЖАНИЕ | CONTENT

**1. Diloram Babajanova**
YOSHLAR MA'NAVIYATINI YUKSALTIRISHDA MILLIY QADRIYATLARNING AHAMIYATI.....5

**2. Abdurasul Boltaev**
TURONI ZAMINNING DAVLATChILIKDAGI TUTGAN O'RNI.....12

**3. Muysin Dusaliyev**
QO'QON XONLIGINING BUXORO VA XIVA BILAN HUDUDIY NIZOLARINING KELIB CHIQISH SABABLARI VA OQIBATLARI.....21

**4. Кобзева О.П.**
ИСТОРИЯ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ КУШАНСКОЙ ИМПЕРИИ: ОТ ТОРГОВОЙ ДИПЛОМАТИИ К ДИПЛОМАТИИ «МЯГКОЙ СИЛЫ».....30

**5. Ulmas Muminov**
"DASHT MADANIYATI" TUSHUNCHASINING SHAKLLANISHI VA ILMIY TALQINLARI.....37

**6. Asliddin Namazov**
XX ASRNING 30-YILLARI MADANIY-MA'RIFIY MUASSASALARNING KOMFIRQA SIYOSIY-G'OYAVIY TARBIYA O'CHOQLARIGA AYLANTIRILISHI VA UNING OQIBATLARI.....42

**7. Jurabek Polvonov**
XIVA XONLIGI DIPLOMATIYASI VA ELCHILIK MUNOSABATLARI: TARIXIY-MANBASHUNOSLIK TAHLILI.....46

**8. Soxiba Sulaymanova**
G'ARBIY TURK XOQONLIGINING TASHKIL TOPISHI VA TANAZZULLI.....55

**9. Rano Urazova**
THE AMESHAPENTA SYSTEM IN ZOROASTRIANISM AND ITS FUNCTIONAL ESSENCE: CONCEPTS OF GOODNESS AND DIVINE ORDER.....60

**10. Муродилла Ҳайдаров**
Г. САФАРОВНИНГ МУСТАМЛАКА ИНҚИЛОБИ (ТУРКИСТОН ТАЖРИБАСИ) АСАРИДАН ПАРЧА.....70

**11. Ғайратбек Хайдаров**
ХАЛҚАРО ИНВЕСТИЦИЯ ВА ТУРИЗМ СОҲАСИДАГИ ҲАМКОРЛИК АЛОҚАЛАРИ (Фарғона вилояти мисолида).....82

**12. Тохир Шокиров**
РАЗВИТИЕ ИСТОРИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ НАРОДОВ УЗБЕКИСТАНА И ЕГИПТА В ДРЕВНОСТИ.....89

JOURNAL OF LOOK TO THE PAST
ЎТМИШГА НАЗАР | ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
ISSN: 2181-9599
www.tadqiqot.uz

**Jurabek Polvonov,**
Toshkent “Temurbeklar maktabi”HAL
t.f.f.d.(PhD)
E-mail: polvonovjurabek@e-mail.ru

# XIVA XONLIGI DIPLOMATIYASI VA ELCHILIK MUNOSABATLARI: TARIXIY-MANBASHUNOSLIK TAHLILI

**For citation:** Jurabek Polvonov. DIPLOMACY AND EMBASSY RELATIONS OF THE KHANATE OF KHIVA: A HISTORICAL AND SOURCE STUDIES ANALYSIS. Look to the past. 2026, vol. 9, issue 11.

**http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.24141358**

**ANNOTATSIYA**

Mazkur maqolada Xiva xonligining diplomatik faoliyati va elchilik munosabatlari tarixiy-manbashunoslik nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Tadqiqotda xonlikning diplomatik yozishmalari, elchilik missiyalarining vazifalari, hukmdor almashinuvi davridagi rasmiy aloqalar, saroy qabul marosimlari, sovg‘a-salom almashinuvi, liboslar protokoli hamda kitob nashrining madaniy-siyosiy ahamiyati yoritiladi. Munis, Ogahiy va Bayoniy asarlari, xorijiy sayohatchilar qaydlari, tarixiy hujjatlar va zamonaviy ilmiy tadqiqotlar qiyosiy tahlil qilinadi. Manbalarning yaratilish sharoiti, mualliflarning nuqtayi nazari va axborot imkoniyatlarini hisobga olish orqali tarixiy ma’lumotlarning ishonchliligini baholash masalalariga e’tibor qaratiladi. Natijada Xiva xonligi diplomatiyasini siyosiy yozishmalar, elchilik amaliyoti, saroy protokoli va madaniy aloqalar o‘zaro bog‘liqligida o‘rganish zarurligi asoslanadi.

**Kalit so‘zlar:** Xiva xonligi, diplomatiya, elchilik munosabatlari, diplomatik yozishmalar, tarixiy manbashunoslik, Munis, Ogahiy, Bayoniy, Muhammad Aminxon, Olloqulixon, saroy protokoli, sovg‘a-salom, madaniy diplomatiya, tashqi siyosat.

---

**Полвонов Джурабек,**
Ташкентская «Школа Темурбеков»
PhD по историческим наукам
E-mail: polvonovjurabek@e-mail.ru

# ДИПЛОМАТИЯ И ПОСОЛЬСКИЕ ОТНОШЕНИЯ ХИВИНСКОГО ХАНСТВА: ИСТОРИКО-ИСТОЧНИКОВЕДЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

**АННОТАЦИЯ**

В статье рассматриваются дипломатическая деятельность и посольские отношения Хивинского ханства с историко-источниковедческой точки зрения. Анализируются дипломатическая переписка, задачи посольских миссий, официальные контакты в периоды смены правителей, придворные церемонии приёма послов, обмен дарами, протокол одежды, а также культурно-политическое значение книгоиздания. Исследование основано на

исторических сочинениях Муниса, Агахи и Баяни, свидетельствах иностранных путешественников, исторических документах и современных научных работах. Особое внимание уделяется условиям создания источников, позициям их авторов и ограничениям содержащихся в них сведений, что позволяет критически оценивать достоверность исторической информации. Обосновывается необходимость комплексного изучения дипломатии Хивинского ханства во взаимосвязи политической переписки, посольской практики, придворного протокола и культурных контактов.

**Ключевые слова:** Хивинское ханство, дипломатия, посольские отношения, дипломатическая переписка, историческое источниковедение, Мунис, Агахи, Баяни, Мухаммад Амин-хан, Аллакули-хан, придворный протокол, обмен дарами, культурная дипломатия, внешняя политика.

---

**Jurabek Polvonov,**
Tashkent "Temurbeks School" Military Academic Lyceum
Doctor of Philosophy (PhD) in Historical Sciences
E-mail: polvonovjurabek@e-mail.ru

## DIPLOMACY AND EMBASSY RELATIONS OF THE KHANATE OF KHIVA: A HISTORICAL AND SOURCE STUDIES ANALYSIS

**ABSTRACT**

This article examines the diplomacy and diplomatic missions of the Khiva Khanate from a historical and source-critical perspective. It explores diplomatic correspondence, the functions of diplomatic missions, official relations during changes of rulers, court reception ceremonies, the exchange of gifts, dress protocol, and the cultural and political significance of book publishing. The study draws on the historical works of Munis, Ogahi, and Bayani, accounts by foreign travellers, historical documents, and modern scholarly research. Particular attention is paid to the circumstances in which sources were produced, the perspectives of their authors, and their evidentiary limitations in order to assess the reliability of historical information. The findings highlight the importance of examining Khivan diplomacy through the interconnected study of political correspondence, diplomatic practice, court protocol, and cultural relations.

**Index Terms:** Khiva Khanate, diplomacy, diplomatic missions, diplomatic correspondence, historical source studies, Munis, Ogahi, Bayani, Muhammad Amin Khan, Allakuli Khan, court protocol, gift exchange, cultural diplomacy, foreign policy.

---

### Kirish

Markaziy Osiyo davlatchiligi tarixida diplomatik aloqalar va elchilik munosabatlari siyosiy, iqtisodiy hamda madaniy jarayonlarning muhim tarkibiy qismi bo‘lib kelgan. Davlatlar o‘rtasidagi rasmiy yozishmalar, elchilar almashinuvi, muzokaralar va qabul marosimlari hukmdorlar o‘rtasidagi munosabatlarni tartibga solish, siyosiy manfaatlarni ifodalash va savdo aloqalarini rivojlantirishga xizmat qilgan.

O‘rta Osiyo xonliklari orasida Xiva xonligi o‘zining tashqi siyosiy faoliyati, saroy boshqaruvi va diplomatik amaliyoti bilan ajralib turadi. Ayniqsa, XIX asrda Xivaning Buxoro amirligi, Qo‘qon xonligi, Eron, Usmoniylar davlati va Rossiya imperiyasi bilan munosabatlarini o‘rganish mintaqadagi siyosiy kuchlar muvozanati, davlatlararo muloqot shakllari va diplomatik an’analarning xususiyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Mavzuning dolzarbligi Xiva xonligining xalqaro munosabatlardagi o‘rnini tarixiy manbalar asosida xolis baholash, uning tashqi siyosiy manfaatlari va elchilik amaliyotini chuqurroq o‘rganish zarurati bilan belgilanadi. Xususan, diplomatik yozishmalarning mazmuni, elchilarga yuklatilgan vazifalar, saroy qabul marosimlari va sovg‘a-salom almashinuvi xonlikning siyosiy madaniyatini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega.

Mavzuning yana bir muhim jihati shundaki, Xiva xonligining diplomatik faoliyati mahalliy tarixiy solnomalar, xorijiy sayohatchilar qaydlari, rasmiy hujjatlar va arxiv materiallarida turlicha

aks etgan. Ushbu manbalarning har biri muayyan tarixiy sharoitda yaratilgan bo‘lib, ularning mazmuni muallifning maqsadi, kuzatuv imkoniyatlari va siyosiy qarashlari bilan bog‘liq. Shu sababli manbalarni o‘zaro qiyoslash va ularning ishonchliligini tanqidiy baholash tadqiqotning asosiy talablaridan biridir.

Mazkur maqolaning maqsadi Xiva xonligining diplomatik yozishmalari, elchilik missiyalari, saroy protokoli, sovg‘a-salom almashinuvi va madaniy aloqalariga oid tarixiy ma’lumotlarni qiyosiy tahlil qilish hamda ularning manbashunoslik imkoniyatlarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqotning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

Xiva xonligi diplomatiyasiga oid yozma manbalar va ilmiy adabiyotlarni tavsiflash;

diplomatik yozishmalarning vazifalari va tasnifini o‘rganish;

elchilik missiyalari va hukmdor almashinuvi bilan bog‘liq munosabatlarni tahlil qilish;

saroy qabul marosimlari va sovg‘a-salom almashinuvining siyosiy mazmunini aniqlash;

kitob nashri va madaniy aloqalarning diplomatik ahamiyatini baholash.

Tadqiqotning ilmiy ahamiyati mavjud tarixiy ma’lumotlarni diplomatik yozishmalar, elchilik amaliyoti, saroy marosimlari va madaniy munosabatlar o‘zaro bog‘liqligida tizimlashtirish bilan belgilanadi.

**Tadqiqot metodologiyasi va manbashunoslik asoslari:**

Tadqiqotda tarixiylik, xolislik, qiyosiy-tarixiy tahlil, manbashunoslik tanqidi va tarixiy tavsiflash usullaridan foydalanildi. Mahalliy solnomalardagi ma’lumotlar xorijiy sayohatchilar qaydlari, tarixiy hujjatlar va zamonaviy tadqiqotlarda berilgan xulosalar bilan qiyosiy o‘rganish uchun asos sifatida olindi.

Manbalarni tahlil qilishda uchta asosiy mezonga e’tibor qaratildi. Birinchisi — manbaning yaratilish sharoiti va muallifning tarixiy voqealarga munosabati. Ikkinchisi — keltirilgan ma’lumotlarning boshqa manbalar bilan muvofiqligi. Uchinchisi — tarixiy xabar bilan undan chiqariladigan ilmiy xulosa o‘rtasidagi farqni saqlash.

Xiva xonligi diplomatiyasini o‘rganishning tarixshunoslik rivojini shartli ravishda uch bosqichga ajratish mumkin.

Birinchi bosqich: XVII asrdan XX asr boshlarigacha yaratilgan tarixiy manbalar

Mazkur bosqichga Abulg‘ozi Bahodirxonning Shajarayi turk, Munis va Ogahiyning Firdavs ul-iqbol, Ogahiyning Riyoz ud-davla va boshqa tarixiy asarlari, shuningdek, Bayoniyning Shajarayi Xorazmshohiy asari kiradi.[1]

Ushbu manbalarda Xiva hukmdorlarining siyosiy faoliyati, qo‘shni davlatlar bilan munosabatlari va ayrim diplomatik voqealar haqidagi ma’lumotlar uchraydi. Munis va Ogahiy qalamiga mansub Firdavs ul-iqbol Xiva xonligi tarixini xronologik izchillikda o‘rganish uchun muhim manbalardan biri hisoblanadi. Ogahiyning Riyoz ud-davla asari ham xonlikning siyosiy tarixini, jumladan, Buxoro bilan munosabatlarini o‘rganishda ahamiyatlidir.[1; 10]

Xorijiy sayohatchilar va elchilarning safar qaydlari xonlik tarixini tashqi kuzatuvchilar nuqtayi nazaridan o‘rganish imkonini beradi. N. Muravyovning 1819–1820-yillardagi Xivaga safari haqidagi asarida xonlikning siyosiy hayoti, geografiyasi, savdo imkoniyatlari va Rossiya bilan aloqalariga oid kuzatuvlar keltirilgan.[3] Bunday qaydlar mahalliy solnomalarni to‘ldirishi bilan birga, mualliflarning shaxsiy kuzatuvlari va ular mansub bo‘lgan siyosiy muhit ta’sirini ham aks ettiradi.

Ushbu davr manbalarining muhim xususiyati shundaki, ularning aksariyati diplomatiya tarixiga maxsus bag‘ishlanmagan. Shuning uchun elchilik faoliyatini to‘liq tiklash uchun solnomalar, safarnomalar va rasmiy hujjatlarni o‘zaro qiyoslash zarur.

Ikkinchi bosqich: XX asr tarixshunosligi

XX asrda O‘rta Osiyo xonliklarining siyosiy tarixi, Rossiya imperiyasi bilan munosabatlari va mintaqadagi siyosiy jarayonlarni o‘rganishga katta e’tibor qaratildi. V.V. Bartold va P.P. Ivanovning tarixiy manbalar hamda O‘rta Osiyo tarixiga oid izlanishlari ushbu yo‘nalishning ilmiy asoslarini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.[4]

N.A. Xalfinning Rossiya imperiyasining O‘rta Osiyoga kengayishi tarixiga bag‘ishlangan tadqiqoti XIX asrdagi siyosiy sharoit, imperiyaning mintaqadagi manfaatlari va Xiva–Rossiya

munosabatlarini tushunishda muhim ahamiyatga ega.[5] Bunday tadqiqotlardan diplomatik muzokaralar kechgan tarixiy sharoitni va tashqi siyosiy bosimning kuchayishini o‘rganishda foydalanish mumkin.

Sovet davri tarixshunosligining muhim jihati tarixiy manbalarni ilmiy muomalaga kiritish va siyosiy jarayonlarni davrlashtirishdan iborat bo‘ldi. Shu bilan birga, ayrim ishlarda mustamlakachilik munosabatlariga ustuvor e’tibor berilgani sababli, mahalliy davlatlarning diplomatik protokoli va saroy marosimlari kabi masalalar yetarlicha chuqur yoritilmagan. Shu bois mazkur ilmiy merosni birlamchi manbalar va keyingi tadqiqotlar bilan qiyosiy tahlil qilish zarur.

Uchinchi bosqich: O‘zbekiston mustaqilligi davridagi tadqiqotlar

Mustaqillik davrida milliy davlatchilik tarixi, mahalliy yozma meros va arxiv hujjatlarini qayta o‘rganish imkoniyatlari kengaydi. Xiva xonligining tashqi siyosati va diplomatik munosabatlarini tadqiq etishda Nigora Allayevaning Xiva xonligi diplomatiyasi va savdo aloqalari (XVI–XIX asrlar) nomli monografiyasi muhim o‘rin tutadi. Asarda xonlikning qo‘shni siyosiy tuzilmalar va Eron bilan aloqalari tarixiy manbalar asosida o‘rganilgan.[6; 11] Monografiya haqida O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi tomonidan e’lon qilingan ma’lumot ham mavjud.[7]

J.A. Polvonovning Xiva xonligi va Buxoro amirligi o‘rtasidagi siyosiy-diplomatik aloqalarga bag‘ishlangan maqolasida ikki davlat munosabatlari tarixiy manbalar asosida tahlil qilingan.[2; 8] Ushbu tadqiqot Xiva va Buxoro o‘rtasidagi munosabatlarni, jumladan, elchilik amaliyotini o‘rganishda foydalanish mumkin bo‘lgan ilmiy adabiyotlar qatoriga kiradi.

O. Qo‘shjonov va N. Polvonovning Xorazmdagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar va harakatlar asari XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlaridagi siyosiy vaziyatni tushunishda qo‘shimcha manba bo‘lib xizmat qiladi.[9] Munis va Ogahiyning Firdavs ul-iqbol asarining 2010-yilgi nashri ham tarixiy ma’lumotlarni o‘rganish va qiyoslash uchun muhimdir.[10]

Umuman olganda, mavjud tadqiqotlarda Xiva xonligining siyosiy tarixi, ayrim davlatlar bilan munosabatlari va saroy marosimlarining turli jihatlari yoritilgan. Biroq diplomatik yozishmalar, elchilik vakolatlari, qabul marosimlari va madaniy aloqalarni yagona manbashunoslik mezonlari asosida tizimli qiyoslash masalasi dolzarbligicha qolmoqda.

**Tadqiqot natijalari va muhokama:**

Xiva xonligi diplomatiyasi va elchilik munosabatlarini tahlil qilish quyidagi besh yo‘nalishda olib borildi:

Diplomatik yozishmalar va ularning tasnifi.

Elchilik missiyalari va diplomatik vakolat masalalari.

Saroy qabul marosimlari va diplomatik protokol.

Sovg‘a-salom almashinuvi va liboslar protokoli.

Kitob nashri va madaniy diplomatiya.

**1. Xiva xonligining diplomatik yozishmalari va ularning tasnifi**

Diplomatik yozishmalar Xiva xonligining tashqi siyosiy faoliyatida muhim vosita bo‘lgan. Hukmdorlar nomidan yuborilgan maktublar orqali siyosiy munosabatlar ifodalangan, elchilarga tegishli topshiriqlar yetkazilgan va davlatlararo muloqot davom ettirilgan.

Mahalliy solnomalarda maktub, noma va maktubot kabi atamalar uchraydi. Munis, Ogahiy va Bayoniy asarlari xonlikning tashqi siyosiy aloqalari hamda rasmiy yozishmalariga oid ma’lumotlarni o‘rganishda muhim manba hisoblanadi.[1]

N. Allayevaning tadqiqotida Xiva xonligining diplomatik yozishmalari mazmuni va vazifalariga e’tibor qaratilgan.[11] Ushbu tadqiqot doirasida inoyatnoma, istimolatnoma, ma’ziratnoma, muvofaqatnoma, murosila, muhabbatnoma, sulhnoma, tahniyatnoma va fathnoma kabi atamalar diplomatik yozishmalarning turli shakllarini o‘rganishda muhimdir.

Mazkur atamalarning mazmunini quyidagicha izohlash mumkin:

Inoyatnoma — marhamat yoki e’tibor ifodalovchi maktub.

Istimolatnoma — ko‘ngil olish, tinchlantirish yoki murosa qilishga qaratilgan yozishma.

Ma’ziratnoma — uzr yoki izoh bildirish maqsadidagi maktub.

Muvofaqatnoma — kelishuv yoki o‘zaro muvofiqlikni ifodalovchi hujjat.

Murosila — rasmiy maktub almashinuvi yoki yozishma jarayoni.

Muhabbatnoma — do‘stlik va samimiy munosabatlarni ifodalovchi maktub.

Sulhnoma — sulh yoki tinchlik kelishuviga oid hujjat.

Tahniyatnoma — tabrik mazmunidagi maktub.

Fathnoma — g‘alaba yoki muvaffaqiyat haqida xabar beruvchi yozishma.

Bu izohlar dastlabki tasnif sifatida qaralishi kerak. Atamalarning tarixiy qo‘llanishi va mazmuni asl hujjatlarda tekshirilmasdan turib, ularni qat’iy va o‘zgarmas diplomatik-huquqiy kategoriyalar deb baholash to‘g‘ri emas.[11]

Diplomatik maktublarda hurmat, ehtirom va ezgu tilaklarning ifodalanishi rasmiy muloqotning muhim xususiyatlaridan biri bo‘lgan. Biroq bunday iboralar faqat samimiy munosabat belgisi emas, balki hukmdorlar o‘rtasidagi maqom, siyosiy odob va diplomatik etiketni ifodalovchi vosita sifatida ham talqin qilinishi mumkin.

Shu jihatdan, diplomatik yozishmalarni o‘rganishda ularning shakli bilan birga mazmuni, muallifi, adresati, yuborilish sababi va tarixiy sharoitini tahlil qilish zarur. Bunday yondashuv Xiva xonligida rasmiy yozishmalar madaniyatining xususiyatlarini aniqroq yoritishga imkon beradi.[1; 11]

**2. Elchilik missiyalari va diplomatik vakolat masalalari**

Xiva xonligida elchilik missiyalari davlatlararo aloqalarni davom ettirish, hukmdorlar o‘rtasidagi rasmiy muloqotni ta’minlash va siyosiy vaziyatlarga munosabat bildirishda muhim rol o‘ynagan. Hukmdor almashinuvi davrida yangi xonning taxtga kelishi haqidagi xabarni boshqa davlatlarga yetkazish va rasmiy aloqalarni davom ettirish zarurati yuzaga kelgan.

Bayoniyning Shajarayi Xorazmshohiy asarida Muhammad Aminxonning taxtga kelishi bilan bog‘liq voqealar va elchiliklar haqida ma’lumotlar uchraydi.[12; 13] Ushbu ma’lumotlarda Eron va Usmoniylar davlatiga, shuningdek, Qo‘qon xonligi va Buxoro amirligiga yuborilgan vakillar tilga olinadi. Elchilarning vazifalari tabrik xabarlarini yetkazish, hukmdorlar o‘rtasidagi aloqalarni davom ettirish va sovg‘a-salomlarni topshirish kabi maqsadlarni qamrab olgan bo‘lishi mumkin.

Mazkur elchiliklarni tahlil qilishda har bir missiyaning alohida siyosiy vazifasini aniqlash muhim. Chunki turli davlatlarga yuborilgan elchilarning maqsadlari, safar sharoitlari va muzokaralar mazmuni bir xil bo‘lmagan. Shu sababli ularni yagona diplomatik amaliyotning ko‘rinishlari sifatida o‘rganish bilan birga, o‘ziga xos tarixiy sharoitlarini ham hisobga olish zarur.[12; 13]

Shukrullo Oqoning Usmoniylar davlatiga safari bilan bog‘liq voqea elchilik vakolati masalasini o‘rganishda alohida ahamiyatga ega. Ogahiyning Gulshani davlat asarida mazkur elchilik bilan bog‘liq ma’lumotlar keltirilgan.[14] Ushbu xabar Xiva xonligida hukmdor almashinuvi va elchining rasmiy maqomi o‘rtasidagi munosabatlarni o‘rganish imkonini beradi.

Biroq elchining vakolati hukmdor vafoti bilan avtomatik ravishda bekor bo‘lgan, degan umumiy xulosa chiqarish uchun bitta tarixiy misolning o‘zi yetarli emas. Buning uchun elchilik hujjatlari, ishonch yorliqlari va boshqa davlatlarning rasmiy munosabatlariga oid qo‘shimcha dalillar zarur. Shu bois Shukrullo Oqo voqeasini muayyan tarixiy vaziyatda diplomatik vakolatni qayta tasdiqlash zarurati yuzaga kelgan bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatuvchi misol sifatida baholash maqsadga muvofiq.[14]

Umuman olganda, elchilik missiyalarini o‘rganish hukmdorlar o‘rtasidagi rasmiy muloqot, siyosiy vakolat va davlatlararo munosabatlarning davomiyligini tushunishga yordam beradi. Bunday tadqiqotlarda tarixiy xabarlarni boshqa manbalar bilan qiyoslash va umumiy xulosalarni mavjud dalillar doirasida shakllantirish muhimdir.

**3. Saroy qabul marosimlari va diplomatik protokol**

Xiva xonligiga kelgan xorijiy vakillarni qabul qilish saroy boshqaruvining belgilangan tartiblari asosida amalga oshirilgan. Tashrif buyuruvchilar haqidagi ma’lumotlar saroy amaldorlari orqali hukmdorga yetkazilgan, qabul qilish masalasi esa tegishli qaror asosida hal etilgan. Yasavulning tashrif buyuruvchiga qabul vaqti va tartibini yetkazishdagi vazifasi saroy marosimlarining tashkiliy jihatlarini o‘rganishda ahamiyatlidir.

Xiva saroyidagi qabul marosimlari haqida ma’lumot beruvchi manbalardan biri Arminius Vamberining sayohat qaydlaridir. Vamberi 1860-yillarda Markaziy Osiyoga qilgan safari davomida

Xiva va mintaqaning boshqa hududlaridagi siyosiy hamda ijtimoiy hayotga oid kuzatuvlarini bayon qilgan.[16; 17] Uning qaydlari saroy hayotini tashqi kuzatuvchi nuqtayi nazaridan o‘rganish imkonini beradi.

Shu bilan birga, Vamberi qaydlarini tanqidiy tahlil qilish zarur. Muallifning shaxsiy tajribasi, safar sharoiti va voqealarni bayon qilish uslubi ma’lumotlarning mazmuniga ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli uning xotiralaridagi tafsilotlarni mahalliy solnomalar va boshqa tarixiy manbalar bilan qiyoslash maqsadga muvofiq.[16; 17]

Xorijiy elchilar tomonidan hukmdorga maktublar va sovg‘alarning taqdim etilishi, shuningdek, hukmdor tomonidan javob hadyalarining berilishi qabul marosimining muhim qismlaridan biri bo‘lgan. J. Abbottga tegishli qaydlarda Xiva hukmdori bilan uchrashuv hamda sovg‘alar bilan bog‘liq ma’lumotlar keltirilgan.[18] Biroq mazkur havoladagi asarning aniq nomi va sahifalari to‘liq aniqlashtirilmagani sababli, ushbu ma’lumotlarni nashrga topshirishdan oldin tekshirish lozim.

N. Ignatyevning 1858-yildagi Xiva va Buxoroga missiyasi haqidagi asari ham XIX asrdagi diplomatik aloqalar va siyosiy muhitni o‘rganishda muhim manbadir.[15; 19] Uning ma’lumotlari diplomatik tashriflar va muzokaralar kechgan sharoitni tushunishga yordam beradi, biroq muayyan marosim tafsilotlarini tasdiqlash uchun asarning tegishli sahifalariga murojaat qilish zarur.

Demak, saroy qabul marosimlarini o‘rganishda elchining maqomi, rasmiy maktublarning taqdim etilishi, sovg‘alar almashinuvi va saroy amaldorlarining vazifalarini yagona tizim sifatida ko‘rib chiqish kerak. Ushbu yondashuv diplomatik protokolning tashkiliy va ramziy jihatlarini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

**4. Sovg‘a-salom almashinuvi va liboslar protokoli**

Sovg‘a-salom almashinuvi Xiva xonligining diplomatik munosabatlarida siyosiy va ramziy mazmun kasb etgan. Hukmdor tomonidan elchilarga to‘n, ot, belbog‘ yoki boshqa qimmatbaho buyumlarning taqdim etilishi saroy e’tibori va mehmonning maqomini ifodalagan bo‘lishi mumkin. Bunday hadyalar diplomatik aloqalarning moddiy ifodasi bo‘lish bilan birga, hukmdorning saxovati va siyosiy nufuzini namoyon etuvchi vosita sifatida ham xizmat qilgan.

N. Muravyovning Xivaga safari haqidagi qaydlari xonlikning siyosiy hayoti va mahalliy urf-odatlariga doir ma’lumotlarni o‘z ichiga oladi.[3] XIX asrga oid boshqa tarixiy nashrlar va hujjatlar ham sovg‘a-salomlar hamda saroy marosimlariga oid ma’lumotlarni o‘rganishda foydalanilishi mumkin.[20; 21]

Sovg‘alarning qiymati va turi har bir tashrifning sharoiti, elchining maqomi va diplomatik vaziyatiga bog‘liq bo‘lishi mumkin. Shu sababli barcha elchilarga bir xil sovg‘alar berilgan yoki sovg‘a almashinuvi qat’iy yagona tartib asosida amalga oshirilgan, degan xulosaga kelish uchun qo‘shimcha dalillar zarur.

Liboslar protokoli ham diplomatik marosimlarning o‘rganilishi lozim bo‘lgan jihatlaridan biridir. Xorijiy mehmonlarga mahalliy kiyimlarning taqdim etilishi yoki ularning mahalliy kiyimlarda yurishi haqidagi xabarlar muayyan tarixiy vaziyat doirasida baholanishi kerak. N. Ignatyevning missiyasi haqidagi qaydlar hamda boshqa tarixiy ma’lumotlar ushbu masalani o‘rganishda qo‘shimcha manba bo‘lib xizmat qilishi mumkin.[15; 19]

Xiva xonligida to‘n yoki boshqa liboslarning hadya qilinishi mehmonning saroy tomonidan e’tirof etilganini ko‘rsatuvchi ramziy amal sifatida talqin qilinishi mumkin. Biroq bunday talqinlarni asoslashda manbada qayd etilgan aniq holatlar bilan tadqiqotchining umumlashtiruvchi xulosalarini farqlash zarur.[3; 20; 21]

Shunday qilib, sovg‘a-salom va liboslar protokolini o‘rganish diplomatik munosabatlarning moddiy, ramziy va marosimiy jihatlarini aniqlash imkonini beradi. Mahalliy solnomalar, xorijiy sayohat qaydlari va arxiv hujjatlarini qiyoslash ushbu an’analarning mazmuni hamda tarixiy o‘zgarishlarini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.

**5. Kitob nashri va madaniy diplomatiya**

Xiva xonligida kitob nashr etish faoliyatining yo‘lga qo‘yilishi XIX asrning ikkinchi yarmidagi madaniy hayotning muhim hodisalaridan biri bo‘lgan. Muhammad Rahimxon II davrida

toshbosma usulida kitob nashr etish faoliyati rivojlandi. Xiva litografiyasining dastlabki davri va kitob nashriga oid masalalar A. Yazberdiyevning ilmiy tadqiqotida o‘rganilgan.[22]

1874-yil Xiva litografiyasi tarixida muhim sana sifatida ko‘rsatiladi. Mazkur faoliyatning tashkil etilishi va dastlabki nashrlar haqidagi ma’lumotlar matbaa texnologiyalarining mahalliy madaniy hayotga kirib kelishini o‘rganish imkonini beradi. Biroq bosmaxonaning tashkil etilishi, dastgohlarning kelib chiqishi va dastlabki nashrlarning aniq tarkibini yoritishda foydalanilgan manbalardagi ma’lumotlarni o‘zaro tekshirish lozim.[22]

A. Samoylovich arxiviga oid hujjatlarda Xiva litografiyasi faoliyati va kitoblarning tarqatilishiga doir qaydlar mavjud.[23] Ushbu ma’lumotlar matbaa faoliyatining saroy bilan aloqasi va nashr mahsulotlarining qo‘llanishini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega. Biroq arxiv qaydlarini talqin qilishda hujjatning mazmuni, yozilgan vaqti va muallifning kuzatuv doirasini hisobga olish kerak.

Kitoblarning hukmdor tomonidan ayrim mehmonlarga sovg‘a sifatida berilishi madaniy faoliyatning siyosiy va ramziy jihatlarini o‘rganish imkonini beradi. Bunday holatlarda kitob nafaqat ma’rifiy mahsulot, balki hukmdorning madaniy homiyligini namoyon etuvchi hadya sifatida ham xizmat qilgan bo‘lishi mumkin.[22; 23]

Shu bilan birga, Xiva litografiyasining barcha faoliyati faqat diplomatik maqsadlarga qaratilgan yoki kitoblar faqat elchilarga sovg‘a sifatida berilgan, degan xulosaga kelish uchun yetarli dalil mavjud bo‘lishi kerak. Bunday umumlashtirishlar nashrlar ro‘yxati, tarqatish qaydlari va arxiv hujjatlari bilan mustahkamlanishi lozim.

Umuman olganda, Xiva litografiyasi tarixini madaniy diplomatiya nuqtayi nazaridan o‘rganish kitob nashri, saroy homiyligi va madaniy aloqalar o‘rtasidagi munosabatlarni aniqlashga yordam beradi. Ushbu yo‘nalishda arxiv hujjatlari va matbaa tarixiga oid ilmiy tadqiqotlarni qiyosiy o‘rganish muhim ahamiyatga ega.[22; 23]

**Xulosa:**

Xiva xonligining diplomatik faoliyati va elchilik munosabatlariga oid manbalar tahlili xonlik tashqi siyosatining bir necha muhim yo‘nalishini aniqlash imkonini beradi. Diplomatik yozishmalar, elchilik missiyalari, saroy qabul marosimlari, sovg‘a-salom almashinuvi va kitob nashri bilan bog‘liq jarayonlar davlatlararo munosabatlarning siyosiy, tashkiliy va madaniy jihatlarini yoritishda muhim ahamiyatga ega.

Birinchidan, Munis, Ogahiy va Bayoniy asarlari Xiva xonligining siyosiy tarixi hamda tashqi aloqalarini o‘rganishda muhim yozma manbalardir. Ularni zamonaviy ilmiy tadqiqotlar, xorijiy sayohatchilar qaydlari va arxiv hujjatlari bilan qiyoslash tarixiy ma’lumotlarning mazmunini aniqlashtirishga yordam beradi.[1; 10; 11]

Ikkinchidan, diplomatik yozishmalarni o‘rganish rasmiy muloqot shakllari, siyosiy vaziyatlarga munosabat bildirish usullari va hukmdorlar o‘rtasidagi munosabatlarning mazmunini tushunishga xizmat qiladi. Yozishmalar tasnifini yanada aniqroq belgilash uchun tarixiy terminlarning asl manbalarda qanday qo‘llanganini tekshirish zarur.[11]

Uchinchidan, elchilik missiyalari va hukmdor almashinuvi bilan bog‘liq voqealar diplomatik vakolat, rasmiy maqom va davlatlararo munosabatlarning davomiyligi masalalarini o‘rganishda muhimdir. Shukrullo Oqo bilan bog‘liq tarixiy xabar ushbu masalalarni tahlil qilishga imkon beradi, biroq uni barcha diplomatik missiyalar uchun umumiy qoida sifatida talqin qilishdan oldin qo‘shimcha dalillar bilan qiyoslash lozim.[12–14]

To‘rtinchidan, saroy qabul marosimlari, sovg‘a-salom va liboslar protokoli diplomatik munosabatlarning ramziy jihatlarini yoritadi. Bu amaliyotlarni mahalliy va xorijiy manbalar asosida qiyosiy o‘rganish saroy marosimlarining siyosiy mazmunini chuqurroq tushunishga xizmat qiladi.[2; 3; 15–21]

Beshinchidan, Xiva litografiyasi va kitob nashri tarixini o‘rganish madaniy faoliyatning saroy homiyligi bilan bog‘liq jihatlarini aniqlash imkonini beradi. Kitoblarning diplomatik hadya sifatidagi ahamiyati esa ularning tarqatilishi va qabul qilinishiga oid aniq tarixiy ma’lumotlar asosida baholanishi kerak.[22; 23]

Tadqiqot natijalari Xiva xonligi diplomatiyasini faqat elchilar almashinuvi yoki siyosiy muzokaralar doirasida emas, balki diplomatik yozishmalar, vakolatlar, saroy marosimlari va madaniy aloqalar birligi asosida o‘rganish zarurligini ko‘rsatadi. Bunday yondashuv xonlikning tashqi siyosiy amaliyotini manbalar asosida chuqurroq tushunish imkonini beradi.

Kelgusidagi tadqiqotlarda diplomatik yozishmalarning asl nusxalarini aniqlash, elchilik missiyalariga oid ma’lumotlarni turli manbalar bilan qiyoslash, saroy protokoli va sovg‘a almashinuvi haqidagi qaydlarni tizimlashtirish hamda Xiva litografiyasining madaniy aloqalardagi o‘rnini arxiv hujjatlari asosida aniqlashtirish muhim ilmiy vazifalar bo‘lib qoladi.

**Iqtiboslar/ Сноски/References:**

1. Abulg‘ozi Bahodirxon. Shajarayi turk; Munis va Ogahiy. Firdavs ul-iqbol; Ogahiy. Riyoz ud-davla; Bayoniy. Shajarayi Xorazmshohiy (Abulgazi Bahadur Khan. Genealogy of the Turks (Shajara-yi Turk); Munis and Ogahi. Firdaws al-Iqbal; Ogahi. Gardens of Prosperity (Riyaz ud-Dawla); Bayani. Genealogy of the Khwarazmshahs (Shajara-yi Khwarazmshahi).

2. Polvonov J.A. Xiva xonligi va Buxoro amirligi o‘rtasidagi siyosiy va diplomatik aloqalar tarixi // Jamiyat va innovatsiyalar. – 2023. – 4-jild, 5/S-son. – B. 143–150. – DOI: https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss5/S-pp143-150 . (Polvonov, J.A. “The History of Political and Diplomatic Relations between the Khiva Khanate and the Emirate of Bukhara” // Society and Innovations. – 2023. – Vol. 4, Issue 5/S. – Pp. 143–150. – DOI: https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss5/S-pp143-150).

3. Muravyev, N. Turkman mamlakati orqali Xivaga sayohat, 1819 va 1820-yillar. – London, 1871 (Muravyev, N. Journey to Khiva through the Turcoman Country, 1819 and 1820. – London, 1871).

4. Bartold V.V. Asarlar. — Moskva: Nauka. (Foydalanilgan jild, nashr yili va sahifalar aniqlashtirilishi lozim.) Ivanov P.P. Xiva xonligi va O‘rta Osiyo tarixiga oid tadqiqotlar ( Bartold, V.V. Collected Works. — Moscow: Nauka. (The specific volume, year of publication, and page numbers consulted need to be specified.) Ivanov, P.P. Studies on the History of the Khiva Khanate and Central Asia).

5. Xalfin N.A. O‘rta Osiyoning Rossiyaga qo‘shib olinishi (XIX asrning 60–90-yillari). – Moskva: Nauka, 1965 (Khalfin, N.A. The Annexation of Central Asia to Russia (1860s–1890s). – Moscow: Nauka, 1965.

6. Allayeva N.A. Xiva xonligi diplomatiyasi va savdo aloqalari (XVI–XIX asrlar). – Toshkent (Allayeva, N.A. Diplomacy and Trade Relations of the Khiva Khanate (16th–19th Centuries). – Tashkent).

7. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. “Xiva xonligining diplomatiyasi va savdo aloqalari” nomli monografiya nashr etildi. Elektron manba: https://academy.uz/news/xiva-xonligining-diplomatiyasi-va-savdo-aloqalari-nomli-monografiya-nashr-etildi (Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan. “A Monograph Entitled ‘Diplomacy and Trade Relations of the Khiva Khanate’ Has Been Published.” Electronic resource: https://academy.uz/news/xiva-xonligining-diplomatiyasi-va-savdo-aloqalari-nomli-monografiya-nashr-etildi).

8. Polvonov J.A. Xiva xonligi va Buxoro amirligi o‘rtasidagi siyosiy va diplomatik aloqalar tarixi // Jamiyat va innovatsiyalar. – 2023. – 4-jild, 5/S-son. – B. 143–150 (Polvonov, J.A. “The History of Political and Diplomatic Relations between the Khiva Khanate and the Emirate of Bukhara” // Society and Innovations. – 2023. – Vol. 4, Issue 5/S. – Pp. 143–150).

9. Qo‘shjonov O., Polvonov N. Xorazmdagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlar va harakatlar. – Toshkent: Abu matbuot-konsalt, 2007. – 388 b. (Qo‘shjonov, O., and Polvonov, N. Socio-Political Processes and Movements in Khorezm. – Tashkent: Abu Matbuot-Konsalt, 2007. – 388 pp.)

10. Munis va Ogahiy. Firdavs ul-iqbol. Nashrga tayyorlovchilar: N. Jumaxo‘ja, S. Ro‘zimboyev, A. Ahmedov. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010. (Munis and Ogahi. Firdavs ul-Iqbal (The Garden of Bliss). Prepared for publication by N. Jumaxo‘ja, S. Ro‘zimboyev, and A. Ahmedov. – Tashkent: O‘qituvchi, 2010.)

11. Allayeva N.A. Xiva xonligi diplomatiyasi va savdo aloqalari (XVI–XIX asrlar). To‘ldirilgan va qayta ishlangan nashr. – Toshkent: Akademnashr, 2019. (Allayeva, N.A. Diplomacy and Trade Relations of the Khiva Khanate (16th–19th Centuries). Revised and Expanded Edition. – Tashkent: Akademnashr, 2019.)

12. Bayoniy. Shajarayi Xorazmshohiy. – 345–346-varaqlarga oid havola. (Bayani. Shajara-yi Khwarazmshahi (Genealogy of the Khwarazmshahs). – Reference to folios 345–346.)

13. Bayoniy. Shajarayi Xorazmshohiy. – 345–346-varaqlarga oid havola. (Bayani. Shajara-yi Khwarazmshahi (Genealogy of the Khwarazmshahs). – Reference to folios 345–346.)

14. Ogahiy. Gulshani davlat. – 96a-varaq; o‘sha asar, 135a-varaq. (Ogahi. Gulshani Dawlat (The Garden of Prosperity). – Folio 96a; the same work, folio 135a.)

15. Игнатьев Н. Миссия в Хиву и Бухару в 1858 году. – Санкт-Петербург: Государственная типография, 1897. – С. 216. (Ignatiev, N. The Mission to Khiva and Bukhara in 1858. – St. Petersburg: State Printing House, 1897. – P. 216.)

16. Вамбери А. Путешествие по Средней Азии. – С. 96. (Vámbéry, A. Travels in Central Asia. – P. 96.)

17. Вамбери А. Путешествие по Средней Азии. – С. 96. (Vámbéry, A. Travels in Central Asia. – P. 96.)

18. Аббот. Асарлар. – Т. 1. – Б. 1. (Abbott. Works. – Vol. 1. – P. 1.

19. Игнатьев Н. Миссия в Хиву и Бухару в 1858 году. — Санкт-Петербург: Государственная типография, 1897. – С. 216.

Ignatiev, N. The Mission to Khiva and Bukhara in 1858. – St. Petersburg: State Printing House, 1897. – P. 216.

20. “Известия о Хиве с древнейших времен” // Туркестанский сборник. – Санкт-Петербург, 1883. – Т. 386. – С. 71. (“Information about Khiva from Ancient Times” // Turkestan Collection. — St. Petersburg, 1883. – Vol. 386. – P. 71.)

22. XIX asr Xiva davlat hujjatlari. – T. II. – 8-daftar. – 6b, 19b-varaqlar; 103, 126-betlar. (Documents of the Khiva State in the 19th Century. — Vol. II. — Notebook 8. – Folios 6b and 19b; pp. 103 and 126.)

23. Язбердиев А. К вопросу о начальном периоде книгоиздательской деятельности Хивинской литографии (1874–1880) // Известия АН ТуркмССР. Серия: Общественные науки. – Ашхабад, 1971. – № 4. – С. 58. (Yazberdiyev, A. “On the Initial Period of Book Publishing Activities of the Khiva Lithographic Press (1874–1880)” // Proceedings of the Academy of Sciences of the Turkmen SSR. Series: Social Sciences. – Ashgabat, 1971. – No. 4. – P. 58.

23. Публичная библиотека им. М.Е. Салтыкова-Щедрина. Архив А.Н. Самойловича. – Ф. 671. – Д. 145. – Л. 50.

M.E. Saltykov-Shchedrin Public Library. A.N. Samoilovich Archive. – Fund 671. – File 145. – Folio 50.

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

# ЎТМИШГА НАЗАР

## ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

## LOOK TO THE PAST

**Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz**
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: http://www.tadqiqot.uz/; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz**
ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: http://www.tadqiqot.uz/; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000